

Het jaar van alsmaar dieper afglijden

Terugkijken is niet altijd verstandig. Vraag dat maar aan de vrouw van Lot. Het is desondanks leerzaam, zeker voor iemand die vorig jaar december voorspellingen heeft gemaakt over de arbeidsmarkt dit jaar.

De centrale boodschap van mijn artikel van eind vorig jaar (Theeuwes, 2007) was dat 2008 het vierde vette jaar op rij zou worden, waarbij de krapte op de arbeidsmarkt steeds nijpender werd, wat zou leiden tot dalende werkloosheid en aanmerkelijke toename in contractlonen en reële arbeidskosten. Eind vorig jaar hingen al donkere wolken boven de markt. De kredietcrisis zorgde toen al voor veel onzekerheid. Niemand kon echter bevroeden dat deze crisis in 2008 zou omslaan in een vrije val van de vermogensmarkten en wereldwijde nationalisatie van onderdelen van de financiële markten. Wel was een jaar geleden duidelijk dat 2008 een overgangsjaar zou zijn naar minder gunstige tijden. Iedereen dacht daarbij aan een geleidelijke overgang en niet de koude douche die nu over ons heen komt.

Schijn en werkelijkheid

De krant doet elke dag verslag over het woeden van de crisis. Tegelijk is in de CBS-cijfers voor de arbeidsmarkt niet zo veel daarvan terug te vinden. De werkloosheid is nog altijd laag, het aantal vacatures onverminderd hoog, en de loon- en koopkrachtstijgingen voor de burger blijven doorgaan. Die tegenstelling tussen wat men in de krant leest en op de website van het CBS terugvindt, maakt 2008 het jaar van de cognitieve dissonantie. In haar prachtige boek over het jaar na de plotselinge dood van haar man waarmee ze veertig jaar was getrouwd, vertelt Joan Didion over haar ervaring met magisch denken (Didion, 2006). Ze weet dat haar man dood is, maar in het dagelijkse leven is het voor haar nog altijd alsof hij zo de kamer kan binnenkomen. Het lukt haar niet om zijn schoenen weg te gooien, omdat ze voelt dat hij die nog nodig heeft. Die tegenstelling tussen de werkelijkheid van de dood van haar man en hoe ze dat ervaart, noemt ze magisch. Minder heftig maar op eenzelfde manier magisch dit jaar, is de werkelijkheid van de falende kredietinstellingen en diep wegzakkende beursnoteringen en totaal tegengesteld daaraan en bijna onwerkelijk, de nog altijd krappe arbeidsmarkt en consumenten met genoeg geld in hun broekzak.

Die tegenstelling, afglijden in de financiële markten en krapte op de arbeidsmarkt, is duidelijk te zien in

de eerdere voorspellingen van het CPB over de werkloosheid in 2009. In de MEV van september 2007 voorspelt het Planbureau voor dit jaar 310.000 werklozen. In het CEP dit voorjaar herhaalt het die voorspelling. In de MEV van dit jaar september wordt het aantal opgetrokken naar 315.000. De kredietcrisis heeft dan al een aantal maanden huisgehouden. Aan het aantal werklozen is dat niet te merken. De dag voor Prinsjesdag gaat *Lehman Brothers* failliet en gaan de poorten van de hel die kredietcrisis heet, helemaal open. Ambtenaren op de ministeries van financiën over de hele wereld werken lange weekenden en doen dingen die ze sinds mensenheugenis niet meer hebben gedaan. In zijn laatste decembervoorspelling (CPB, 2008) van dit jaar gaat het CPB er van uit dat het aantal werklozen dit jaar op slechts 300.000 uitkomt.

Minder aanbodzorgen

De werkloosheidsvoorspellingen van het Centraal Planbureau gaan over jaargemiddelden. Als gekeken wordt naar de kwartaalontwikkelingen in de cijfers van het CBS ligt de conclusie voor de hand dat we in de omslag zitten. De groei van het bbp is dit jaar elk kwartaal minder positief en hetzelfde geldt voor de groei van de werkgelegenheid. In de laatste maanden van dit jaar bleef de werkloosheid vrijwel onveranderd. Het aantal openstaande vacatures was in het derde kwartaal nog altijd onverminderd groot, maar de groei was er wel uit. We zitten nog niet in een recessie, maar wel vlak ervoor. Dit is de stilte voor de storm.

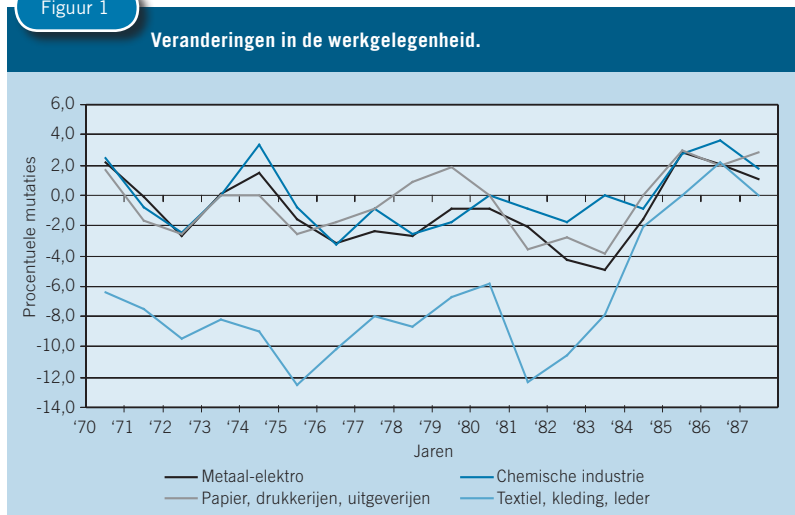
De sterkte van de orkaan die over de Nederlandse economie zal razen, kennen we niet en in de krantenberichten doemt het beeld op van een rampspoed, te vergelijken met de ravage van Katrina. De onzekerheid is groot en in de laatste maanden zijn de verwachtingen alleen maar naar beneden bijgesteld. Tegelijk is de krapte op de Nederlandse arbeidsmarkt een structureel gegeven. De krapte verdwijnt in een recessie weliswaar naar de achtergrond en toch beïnvloedt het nog altijd de omvang van de teruggang. De minimale groei van het arbeidsaanbod blijft van kracht. Het arbeidsaanbod wordt gestuurd door de demografische ontwikkelingen en door de beslissingen om al of niet te participeren op de arbeidsmarkt. De lage groei van het aanbod wordt in een recessie alleen nog maar minder. Mensen die nu buiten de arbeidsmarkt staan en in goede tijden misschien een baan zouden zoeken, verliezen in een recessie hun enthousiasme hiervoor. Aan het begin van 2008 zat Nederland nog in spanning te

wachten op het rapport van de commissie-Bakker. Dat rapport is in juni 2008 verschenen (Advies Commissie Arbeidsparticipatie, 2008) en bevatte interessante voorstellen om het aanbod van arbeid te vergroten. Aan het begin van 2008 was de zorg over de groei van het arbeidsaanbod groot, en dat is ook te zien in mijn artikel (Theeuwes, 2007) met de aanbeveling dat iedereen in 2008 zou moeten meedoen. In de loop van het jaar is die zorg over meer aanbod steeds verder weggezaakt in het crisistijdperk. Het aanbod is beperkt en beweegt niet. De bewegelijkheid zit vooral aan de vraagkant van de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid gaat fors reageren op de crisis. Volgend jaar gebeurt er nog niet zo veel met de werkgelegenheid. Maar wel in 2010. De werkgelegenheid reageert vertraagd op de verandering in de productie. Dat is logisch. Bedrijven zullen in eerste instantie proberen om de recessie uit te zingen met de mensen die ze in dienst hebben zodat ze, wanneer de economie terug opleeft, niet opnieuw mensen moeten aantrekken. De verwachting is dan ook dat de werkgelegenheid volgend jaar nog niet dramatisch daalt en dat de werkloosheid ook maar weinig oploopt. Pas in 2010 gaat de werkgelegenheid fors onderuit en loopt de werkloosheid op tot 6,5 procent en gaan de lonen matigen.

Komt het nog goed?

De economie komt in zwaar weer terecht en de vraag kan gesteld worden of het nog goed komt met de werkgelegenheid na 2010. Het antwoord is tegelijk ja en nee. Na een economische crisis gaat de werkgelegenheid weer toenemen en trendmatig groeit het aantal werkenden sinds de Tweede Wereldoorlog. In een economische crisis vallen veel bedrijven om en zakken sectoren weg. Die bedrijven komen niet meer terug en de werkgelegenheid verplaatst zich van de ene sector naar de andere, van de industrie naar de diensten, en binnen de diensten naar de zorg. Over de jaren heen is bijvoorbeeld de textiel-, kleding- en ledersector in Nederland steeds kleiner geworden. In een recessie wordt die teruggang versneld, maar na een recessie leeft de werkgelegenheid weer op. In sommige sectoren echter niet genoeg om de krimp weer goed te maken. In de verre toekomst wordt de beroepsbevolking kleiner en uiteindelijk zal daardoor de werkgelegenheid in Nederland ook minder worden. Voor het midden van deze eeuw houdt de naoorlogse groei van de werkgelegenheid op. De economische crisis die ons in de volgende jaren zal treffen, is nog het best te vergelijken met de recessie van de jaren tachtig. Sinds 1981 en 1982 krimpt het bbp op jaarbasis niet meer. Het CPB verwacht voor het eerst weer een krimp voor 2009 en in de onzekerheidsvariant ook voor het jaar daarna. Echter, de recessie van de jaren tachtig was op de arbeidsmarkt omvangrijker dan wat ons nu te wachten staat. De werkloosheid liep toen op tot bijna tien procent van de beroepsbevolking. In die periode kreeg bijvoorbeeld de industrie hele grote klappen, maar desondanks kwamen ze daar later weer uit. Op

Figuur 1

de website van het CPB staan cijfers over de ontwikkeling van de Nederlandse maakindustrie vanaf 1950 tot 2001. In die cijfers kan de ontwikkeling worden gevolgd van voor het begin van de eerste oliecrisis (1969) tot aan het eind van de jaren tachtig toen de economie eindelijk uit het slop raakte. Het werkloosheidspercentage in 1969 was met 0,7 procent onvoorstelbaar laag. Tot en met 1984 is de werkloosheid alleen maar toegenomen; in 1984 bedroeg deze bijna tien procent. Vervolgens is de werkloosheid in de jaren nadien met enige schommelingen langzaam teruggelopen. Pas aan het eind van de jaren negentig dook het werkloosheidspercentage onder de vijf procent.

Figuur 1 toont de jaarlijkse veranderingen in de groei van de werkgelegenheid tussen 1969 en 1987 in vier industriële sectoren: metaal-elektro; chemie; papier, drukkerijen en uitgeverijen; textiel, kleding en leder. In de figuur is te zien hoe de maakindustrie in die periode flinke klappen krijgt. Vooral de textiel-, kleding- en ledersector raakt elk jaar werkgelegenheid kwijt. Mede daarom is het zo bijzonder dat aan het eind van de jaren tachtig de werkgelegenheid toch weer gaat groeien in al die sectoren, zelfs in de textielsector. In de metaal-elektro en in de papier, drukkerijen en uitgeverijen waren meer mensen aan het werk in 2001 dan tijdens het dieptepunt van de crisis uit de jaren tachtig. Vanaf volgend jaar vallen er klappen in de Nederlandse economie, de werkgelegenheid zal inzakken en de werkloosheid toenemen. Maar het is niet het einde van de wereld, want de werkgelegenheid komt in de naaste toekomst ruimschoots wel weer terug. Genoeg om de steeds kleiner wordende groei in het arbeidsaanbod van een baan en een inkomen te voorzien.

LITERATUUR

- Advies Commissie Arbeidsparticipatie (2008) *Naar een toekomst die werkt*. Rotterdam: Commissie Arbeidsparticipatie.
- CPB (2008) *Zwaar weer op komst, Decemberraming 2008*. Den Haag: CPB.
- Didion, J. (2006) *Het jaar van het magisch denken*. Amsterdam: Prometheus.
- Theeuwes, J. (2007) *Iedereen doet mee in 2008*. *ESB*, 92(4519) 778-780.